

Альона КУРІЧЕНКО
Вадим СКОРОХОДОВ

м. Миколаїв

Особливості підготовки майбутніх вчителів-філологів засобами педагогічного менеджменту

У статті висвітлюються новітні тенденції підготовки майбутніх фахівців в сфері вищої освіти в Україні. Автори розкривають виявлені розходження між вимогами до освітньо-кваліфікаційних характеристик майбутніх вчителів філологів іноземної мови та реальним станом. Шляхи подолання знайдених недоліків підготовки майбутніх вчителів засобами педагогічного менеджменту подаються у статті. Автори роблять акцент на тому, що вчитель не є повною мірою менеджером, але в сучасних умовах він має здійснювати функції педагогічного менеджменту в процесі навчання учнів.

Трансформаційні процеси, які відбуваються нині в українському суспільстві, ставлять нові вимоги до підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. Основні тенденції відображені в нормативних документах, зокрема у Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті¹ законі України „Про вищу освіту”². В них чітко зазначена задача створення ринку освітніх послуг та необхідність розвитку управлінського потенціалу в тих, хто навчається. Першочергово, це є завдання професійної педагогічної освіти. У новому тисячолітті вона спирається на науки технічні, економічні, бізнесові, управлінські та менеджерські і тримає курс на формування генерації, яка буде успішно професійно діяти в умовах ринкової економіки. Закони ринку вимагають переходу сфери освіти на принципово новий рівень функціонування. Керівник вищого або середнього навчального закладу стає менеджером персоналу. Той, хто навчає – менеджером освітніх послуг. Така кон’юнктура освіти робить навчальний процес – процесом надання альтернативних послуг (благодійних, платних і т.д.), що описується теорією менеджменту. В цих умовах викладач або вчитель не є менеджером у повному розумінні цього поняття³ а є тим, хто реалізує функції менеджменту з урахуванням специфіки діяльності в освітньому середовищі. Одночасно, той, хто навчається є суб’єктом споживання освітніх послуг. За таких обставин у навчальному процесі діють два суб’єкти – той, хто навчає та той, хто навчається (викладач і студент або вчитель і учень). В науці менеджменту послуги спрямовано на споживачів. Слідування цьому правилу менеджменту в сфері освіти

¹ Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. - Освіта України. - 2002. - 23 квітня

² Основні нормативні документи. Вища освіта в Україні. Довідкове видання - С: Вид-ець ПП Соколик Б.В.- 2007. - 72с

³ Крижко В. Теорія та практика менеджменту в освіті. Навч. посібник. Вид. 2-ге допрацьоване.-К.: Освіта України, 2005.-С. 33, 30.

підсилює людиноцентризм та особистісну орієнтацію в процесі навчання. На головний план виступає етична суб'єкт-суб'єктна взаємодія між менеджером (тим, хто навчає) та споживачем (тим, хто навчається). Для створення навчання адекватного ринковим принципам освіти, потрібно вже зараз у вищих навчальних закладах готувати вчителя, який володітиме педагогічним менеджментом, який визначають як „комплекс принципів, методів, організаційних форм, технологічних прийомів управління педагогічними системами, спрямований на підвищення ефективності їх функціонування і розвитку”⁴, „елемент людської культури”³, „науку та мистецтво”⁵. Здійснення викладачем або вчителем педагогічного менеджменту передбачає суб'єктивне відтворення інноваційних умов навчання, внесення змін в організацію навчально-виховного процесу, застосовування авторських методик, розроблення методичних посібників, розширення профорієнтаційної підготовки учнів у напрямку освітнього бізнесу, управління та менеджменту. Завдяки знанням педагогічного менеджменту вчитель стає конкурентоздатним, творчо мислячим суб'єктом життя, менеджером власного часу (тайм менеджер) та дій, покладання стратегічних і тактичних цілей та їх реалізації, здійснення самоменеджменту як самоосвіти та самореалізації. У такий спосіб педагогічний менеджмент формує навички неперервної професійної освіти, орієнтацію вчителів на „навчання та самонавчання впродовж життя”. Академік Н.Г. Ничкало наголошує на тому, що нині існує потреба в опрацюванні дидактичних підходів, пов'язаних з професійною педагогікою, з педагогікою неперервної освіти-освіти впродовж життя⁶ Професор С.О. Сисоєва зазначає, що „у сучасному розумінні термін “неперервна професійна освіта” охоплює усі види формальної та неформальної освіти, включаючи самоосвітню діяльність у різних її формах як провідний чинник, який впливає на якість професійної діяльності людини”⁷. Педагогічний менеджмент є тим засобом за допомогою якого вчитель зможе готувати наступні покоління до неперервної професійної освіти.

Вивчення досліджень і публікацій українських вчених з психолого-педагогічного напрямку дозволяє зробити висновок, що питання педагогічного менеджменту на сьогодні є гостро актуальними. Науковці Крижко В.В., Мармаза О.І., Демчук В.С., Даниленко Л.І., Калініна Л.М. приділяють багато уваги проблемам опанування педагогічним менеджментом керівниками освітніх закладів, а також шкільному менеджменту; Атаманчук П.С. розглядає питання управління навчально-пізнавальною діяльністю старшокласників в процесі вивчення фізики; Оленюк І.В. висвітлює проблеми управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів вищих навчальних закладів І та ІІ рівнів акредитації; Швай Роксоляна М.І. вивчає аспекти управління навчанням в загальноосвітній школі засобами фізики; Ріхтер Д. досліджує питання управління

⁴ Демчук В.С. Основи освітнього менеджменту.- К.: Ленвіт, 2007.-С.11

⁵ В.А.Скороходов, І.М.Стариков. Менеджмент в системі освіти-поєднання науки і мистецтва. Нові технології навчання. // Науково-методичний збірник. / Матеріали Всеукраїнської науково -практичної конференції „Модернізація вищої освіти України: історія, досвід, перспективи»- Київ-Миколаїв.-2005.-222С. - С.40-44.

⁶ Ничкало Н. Професійне навчання на виробництві як складова системи неперервної освіти. Збірник наукових праць. Випуск ІІ. - К. Вид-во „Науковий світ».-2006.-С.3-22.

⁷ Сисоєва С. Неперервна професійна освіта в контексті її технологічного забезпечення. Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Науково-методичний журнал.- Випуск 2.-К.-2004.-С.96-103.

діяльністю інженерів; Шапошнікова Н.П. – адаптацію учнів професійно-технічного училища до умов ринкової економіки засобами педагогічного менеджменту; Олійник В.В – проблеми управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників в освіті. Вчені роблять наголос на тому, що процес управління на рівні діяльності вчителя повинен стати об'єктом глибокого і зацікавленого дослідження⁸. В той же час, конкретні теоретичні та практичні шляхи підготовки майбутніх вчителів, особливо філологів, засобами педагогічного менеджменту досі не є достатньо дослідженими.

Тому метою даної статті є розкриття особливостей підготовки майбутніх вчителів-філологів засобами педагогічного менеджменту.

Аналіз змісту освітньо-професійних програм на прикладі факультетів іноземної філології у вищих навчальних закладах показує, що в них досі не має достатнього наповнення контекстом педагогічного менеджменту⁹. Так, в дисциплінах „Педагогіка» та „Методика виховної роботи» подані розділи, в яких превалюють теми: основи управління загальноосвітніми навчальними закладами, демократизація методів і стилів управлінської діяльності керівника школи, вимоги до якостей особистості класного керівника. Наука управління переважно розглядається за методами, які глибоко не висвітлюють діяльність вчителя як менеджера навчально-виховного процесу. В анотаціях до дисципліни „Педагогіка», у пункті „міжпредметні зв'язки», присутні філософія, соціологія, психологія, основи педагогічної майстерності та історія педагогіки. Підкреслимо, що зв'язок педагогіки з менеджментом доведено ще на початку ХХ століття. Винахідник наукових основ управління У.Тейлор організував працю на виробництві за принципом шкільного класу¹⁰. В робітничій бригаді були наставники, які керували „учнями», оцінювали їх працю, надавали доручення, виявляли і виправляли недоліки в роботі та розподіляли винагородження. На єдності педагогіки з управлінням наполягав відомий український вчений В.О. Сухомлинський. На його думку „від того, наскільки керованим є весь процес навчання, в цілому, залежить посильність навчання учнів»¹¹. Одночасно, в „Основах економічної теорії» у повній мірі не передбачено знань про специфіку ринкових відносин, бізнесу та підприємництва, управління і менеджменту в середовищі майбутньої професійної вчительської діяльності. Часткова присутність у науково-навчально-виховному процесі контексту управління і менеджменту вказує на протиріччя: розвиток ринкових відносин в сфері освіти і відсутність належної наповненості навчання майбутніх вчителів. Зазначимо, що зміст курсу „Етика та естетика» в Україні передбачає підготовку високо ерудованого, інтелектуально освіченого та кваліфікованого фахівця. Але його зміст не зовсім відповідає сучасним вимогам навчання, оскільки в ньому не враховано проблеми етики бізнесу та менеджменту. Ось чому розвиток вищої освіти сьогодні потребує міждисциплінарних курсів, таких як: етика педагогічного менеджменту, біоетика, техноетика, екоетика, релігіоетика, філософська етика, літературна етика.

⁸ Сисоєва С. Основи педагогічної творчості: Підручник. - К.: Міленіум, 2006. - С. 156

⁹ Освітньо-професійні програми та плани підготовки фахівців за спеціальністю 6.030500 / 7.030502 / 8.030502 Мова та література (англійська, німецька, французька), напряму підготовки 0305 Філологія - КНУ ім. Т. Шевченка - Київ - Запоріжжя. - 1999.

¹⁰ F.W. Taylor, Principles of Scientific management. New York: Harper, 1911, p.89.

¹¹ Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи. Вибр. Тв. в 5 т. - К.: Рад. школа, 1976. - 645с.

Аналіз вимог до освітньо-кваліфікаційних характеристик майбутніх фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями „Бакалавр» та „Магістр» за напрямком підготовки „Філологія» на прикладі кваліфікації „Викладач іноземної мови» дозволив виявити деякі неузгодженості. Так, майбутній вчитель має бути обізнаним в сфері соціально-економічних наук, здійснювати економіко-управлінську діяльність з елементами педагогічного менеджменту. В дисциплінах „Педагогіка», „Основи педагогічної майстерності» розкриваються питання управління на державному та регіональному рівнях, функції управління у виховному або навчальному закладі та організації. Але не достатньо висвітленими залишаються зміст, функції, методи та засоби педагогічного менеджменту в навчально-виховному процесі. Зазначимо, що у підручниках „Педагогіка» не має розділів, пов'язаних з педагогічним менеджментом. Таким чином, фахівці не отримують потрібного для майбутньої професійної діяльності наповнення сучасним змістом дисциплін педагогічного циклу.

Виконаний аналіз дав підстави стверджувати, що у вищих навчальних закладах сьогодні не існує нормативна професійна підготовки студентів вчительських, зокрема філологічних спеціальностей, в сфері педагогічного менеджменту. А це суперечить вимогам до підготовки майбутнього вчителя, який має використовувати засоби педагогічного менеджменту в процесі навчання учнів. Тому, задачею вищих навчальних закладів, на наш погляд, стає удосконалення підготовки майбутніх вчителів шляхом модернізації навчально-виховного процесу. А саме впровадження предмету „Педагогічний менеджмент» у навчальні плани та програми факультетів, які готують філологів іноземної мови, зокрема як додаток в цикл дисципліни „Педагогіка» у розділ „Школознавство».

Перегляд змісту навчальних посібників з філологічних дисциплін, на прикладі підручників англійської мови для вищих та загальноосвітніх закладів також свідчить про те, що в них не має необхідної наповненості тематикою педагогічного менеджменту.

На основі ретельно проведеного аналізу освітньо-професійних програм та освітньо-кваліфікаційних характеристик майбутніх вчителів філологів іноземної мови, а також підручників, за якими вони навчаються, ми визначили засоби педагогічного менеджменту. До них було віднесено основні функції менеджменту: прогнозування, планування, організація, координація, мотивація та контроль. А також функції менеджменту з урахуванням особливостей освітньої діяльності: інформаційна, аналітична, комунікативна, виховна, моніторинг.

З метою впровадження у практику роботи вищих навчальних закладів педагогічного менеджменту, на наш погляд, потрібно здійснювати наступні функції:

- *аналізу* недоліків в роботі освітнього закладу та навчально-виховного процесу, пропозиції способів їх ліквідації елементами педагогічного менеджменту;
- *інформування* тих, хто навчається, батьків та громадськість про мету діяльності закладу освіти як організації та про розподілення в ньому фінансових потоків, а також про педагогічний менеджмент;
- *організації* шкіл, рекрутингових та консалтингових агентств, арт майданчиків, творчих майстерень, авторських курсів (в т.ч. створених на замовлення¹²), репе-

¹² Ron White, Mervyn Martin, Mike Stjimson, Robert Hodge. Management in English Language Teaching. - Cambridge University Press, 199L - 348p

иторських послуг для профільного навчання майбутніх менеджерів, педагогічних менеджерів, бізнесменів з метою більшої індивідуалізації навчання;

- *координації* міжкафедральних та міждисциплінарних зв'язків, створення міа-едисциплінарних курсів та занять;

- *мотивації* студентів та різних категорій громадян на навчання у закладах освіти шляхом індивідуальних та нетрадиційних форм роботи з ними

- (міжпредметне навчання, дуальне навчання, мікровикладання).

- Далі висвітлимо зміст функцій педагогічного менеджменту, які мають бути реалізовані в процесі навчання майбутніх вчителів іноземній мові;

- *прогнозування* як проведення профорієнтаційної роботи з метою виявлення майбутніх педагогічних менеджерів, управлінців, бізнесменів(в освіті);

- *організація* професійного навчання педагогічному менеджменту, розроблення задач, тестів, опитувальних листів для визначення педагогічно-менеджерського, бізнес-етичного потенціалу, складання професійних методичних посібників та підручників з елементами управління та менеджменту, педагогічного менеджменту, етики бізнесу та менеджменту (в освіті), здійснення підготовки в сфері етики: техноетики, екоетики, біоетики, філософської етики, релігіоетики, літературної етики, бізнес етики;

- *інформація* – ознайомлення із сучасними розробками науки в галузі педагогічного менеджменту, навчання складанню схем менеджменту у вищому та загальноосвітньому закладі, праці у команді, враховуючи стилі та особливості менеджменту в різних організаціях та країнах;

- *комунікація* – накопичення знань і вмінь в галузі спілкування, прищеплення лексики з управління, педагогічного менеджменту та бізнесу, формування навичок комунікації в середовищі менеджерів, управлінців та бізнесменів, навчання полікультурної та етичної комунікації, зокрема вербальним та невербальним аспектам з урахуванням специфіки спілкування в різних країнах;

- *виховання* – розвиток особистісних якостей бізнесменів, менеджерів, педагогічних менеджерів, а також навичок педагогічного самоменеджменту, зокрема тайм менеджмент, окреслення стратегічних, тактичних, операційних цілей життєдіяльності;

- *моніторинг* – спостереження за засвоєнням знань в сфері управління, педагогічного менеджменту та бізнесу, а також за рівнем сформованості бізнес та менеджмент особистісного потенціалу;

- *контроль* – розроблення заходів для проведення контролю знань з управління, педагогічного менеджменту та бізнесу, навчання техніки самоконтролю.

З метою підготовки майбутніх вчителів засобами педагогічного менеджменту, а саме шляхом реалізації названих вище функцій, нами було проведено експериментальну роботу. Констатуючий експеримент тривав впродовж 2005 – 2006 років серед студентів-філологів вищих навчальних закладів, які мають вчительські спеціальності, у кількості 302 осіб. Експериментом було охоплено студенти Миколаївського державного університету ім. В.О.Сухомлинського, Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили, Південнослов'янського інституту Київського славістичного університету та Херсонського державного університету. При проведенні констатуючого експерименту використовувалися такі

методики як усне та письмове тестування, анкетування, інтерв'ю, співбесіда. З ціллю з'ясування якісного та кількісного рівня знань студентів стосовно понять управління та менеджмент, педагогічний менеджмент та міжпредметної етики нами було розроблено наукові інструментарії, які містять тести „Менеджмент в освіті», „Педагогічний менеджмент» та „Етика в світлі педагогічного менеджменту». Вони дозволили діагностувати відповідні знання учнів. Наукові інструментарії допомогли визначити, що 92% студентів не володіють фундаментальними знаннями з управління, 67% з менеджменту та менеджменту в освіті 76%, педагогічного менеджменту 61%, етики бізнесу 83%. 86% студентів виявили не розуміння зв'язку професії вчителя і менеджера. 77% студентів показали невизначеність у подальшій професійній діяльності, а це говорить про невпевненість тих, хто навчається у майбутньому, відсутність цілеспрямованості та мотивації до праці вчителя. 72% студентів зацікавлені в подальшому вивченні педагогічного менеджменту. Проведена експериментально-дослідницька робота дозволила констатувати, що якість знань студентів в сфері педагогічного менеджменту є низькою, а знання є непрофесійними та хаотичними. Для подолання цього недоліку, спираючись на попередній досвід вчених, ми створили техніко-дидактичний комплекс¹³ педагогічного менеджменту. Він містить дистанційний спецкурс „Основи педагогічного менеджменту», відповідні телеситуації, спеціальні таблиці, схеми та графіки з елементами педагогічного менеджменту. Нами було розроблено авторську модель підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічного менеджменту і експериментально внесено в організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах. У формуючому експерименті, який складався з трьох етапів і тривав протягом 2005-2008 років, прийняли участь 89 майбутніх вчителів іноземної мови та літератури III курсу навчання. Перший етап реалізації прикладних дій згідно створеної моделі містив поглиблення студентів у поняття педагогічного менеджменту в процесі навчання їх педагогічним, психологічним та мовним дисциплінам. Другий етап передбачав впровадження спецкурсу „Основи педагогічного менеджменту», який мав теоретичну та практичну частини. Так, до спецкурсу увійшли наступні теми: поняття основ бізнесу в системі освіти, зміст управління, менеджменту, педагогічного менеджменту та самоменеджменту, професійні якості вчителя-менеджера, інтегрована етика. Курс проводився з використанням діалогічних та проблематичних лекцій, дуального навчання (із запрошенням вчених), мікро викладання (накопичення знань з педагогічного менеджменту англійською мовою), психологічних та менеджмент тренінгів, майстер та бізнес класів. На третьому етапі експерименту в процесі проходження педагогічної практики студенти закріпили навички реалізації функцій педагогічного менеджменту.

Результати впровадження підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічного менеджменту за розробленою нами моделлю, відображено у діаграмі 1. Підсумок апробації даної моделі, показав, що покращились кількісні та якісні показники знань студентів в сфері педагогічного менеджменту, які визначено на основі розроблених нами критеріїв:

¹³ Стариков И.М. и др. Комплекс техникодидактических средств для обучения основам информатики и вычислительной техники. // Л; ЦНИИ „Румб“-1991. Выш.18.-152с

- когнітивність (знання управління, менеджменту в освіті та педагогічного менеджменту);
- науковість (рівень володіння науковим змістом педагогічного менеджменту);
- професійна визначеність (орієнтація на професію вчителя);
- етичність (знання етики та самоменеджменту);
- мотивація (інтерес до подальшого вивчення педагогічного менеджменту);
- педагогічна творчість (наявність творчих рис та вмінь, за С. О. Сисоєвою).

Діаграма 7. Кількісні та якісні показники знань студентів згідно критеріїв підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічного менеджменту (%)

Приведені підсумки експериментальної роботи зі студентами – філологами іноземної мови свідчать про дієвість запропонованої нами моделі підготовки майбутніх вчителів до здійснення педагогічного менеджменту. Однак, ми вважаємо, що отримані результати не є досконалими. У вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, на наш погляд, необхідне впровадження перманентної нормативної професійної підготовки майбутніх вчителів-філологів іноземної мови до здійснення педагогічного менеджменту.

Результати наукового дослідження довели доцільність наступних заходів у вищих навчальних закладах:

- перегляду змісту освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо- професійних програм для філологів іноземної мови з метою підвищення якості знань в сфері педагогічного менеджменту;
- доповнення дисципліни „Педагогіка» тематикою педагогічного менеджменту;
- впровадження спецкурсу „Основи педагогічного менеджменту» у формі стаціонарного та дистанційного навчання;
- розроблення методичних рекомендацій з педагогічного менеджменту засобами української та іноземних мов.

Такі кроки дозволять сформувати у вищих навчальних закладах майбутнього вчителя-філолога як конкурентноспроможного фахівця, який не будучи стовідсотковим менеджером, зможе професійно реалізовувати функції педагогічного менеджменту в процесі навчання учнів іноземній мові. Завдяки цьому вчитель буде здатним виявити та підготувати наступні покоління, які опанують навички педагогічного менеджменту для життя в умовах ринкової економіки. Отже, особливості підготовки майбутніх вчителів-філологів у вищих навчальних закладах полягають в необхідності професійного удосконалення навчально-виховного процесу шляхом використання засобів педагогічного менеджменту.

Стаття надійшла до редакції 21.10.2008

Алена КУРИЧЕНКО
Вадим СКОРОХОДОВ

Особенности подготовки будущих учителей-филологов средствами педагогического менеджмента

Резюме

В статье раскрываются новые тенденции подготовки специалистов в сфере высшего образования в Украине. Авторы описывают найденные недостатки в подготовке будущих учителей иностранного языка и предлагают пути их преодоления средствами педагогического менеджмента.

Al'ona KOORICHENKO
Vadym SKOROKHODOV

The peculiarities of future teachers-philologists' preparation by means of pedagogical management

Summary

In the article, new tendencies of future specialists' preparation in the sphere of higher education of Ukraine are highlighted. Authors make accent on the paradoxes, which lay in demands to the qualification and educational qualities of future foreign language teachers and real state of things. Concrete ways of liquidation of the found lacks by means of pedagogical management in the process of future teachers' formation are given.